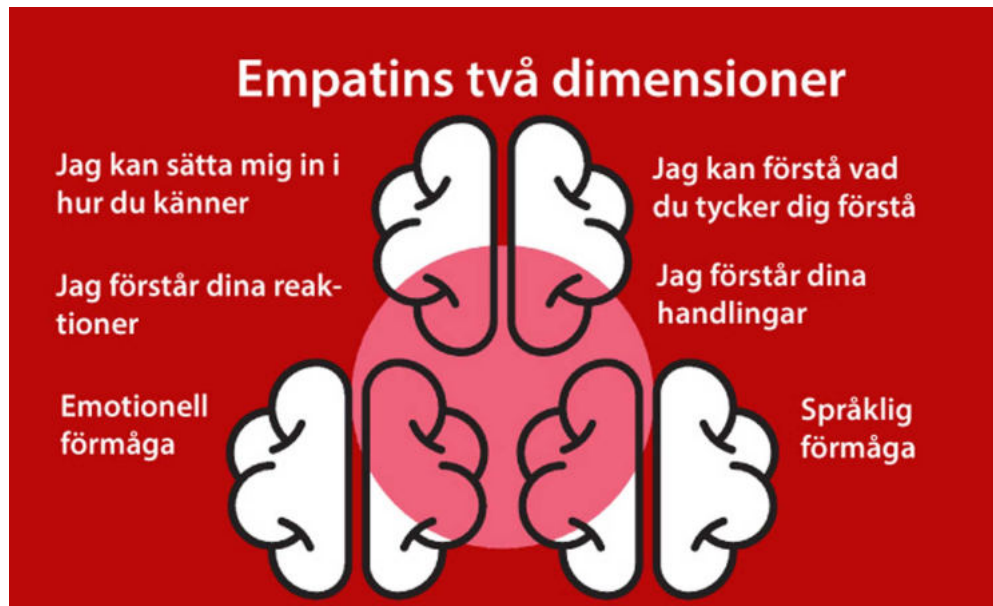

Språkbrukets dramatiska betydelse

av Bengt-Åke Wennberg

För en tid sedan sände man ett program i min favoritkanal, kunskapskanalen, som hette "Kärlek, hat och allt däremellan". I programmet beskrevs hur vi människor har begåvats med förmågan att känna empati. Denna förmåga kan beskrivas som en omedelbar insikt om hur andra människor känner. Denna förmåga är grunden för ömsesidighet. Den är så stark att vi sällan kan förtränga den. Den hjälper oss att fungera väl i små grupper.

Den medför också att vi skyddar oss mot främlingar, det vill säga sådana som är främmande för oss och som vi inte förstår oss på. Den manliga delen av oss har fått speciella förutsättningar att jaga bort sådana okända varelser medan den kvinnliga har fått särskilda förutsättningar att använda empatin för att stärka familjebildning, fortplantning och överlevnad. Allt detta verkar vara ganska väl belagt i forskningen.

Den stora gåtan, som enligt forskarna inte är löst, är hur vi klarar av att leva i så stora samhällen som vi gör med människor som i empatiskt avseende är främlingar. Som en av forskarna sade – "Det skulle inte gå

att samla tio miljoner schimpanser på en sådan liten yta som i New York. Det skulle bli ett blodbad." Svaret på frågan är förstås språket – eller rättare sagt vår språkförmåga. Det är förtrogenheten med och vår förmåga att använda språket som gör samlevnaden i stora grupper och samhällen möjlig. För en modern människa är därför kunskap om retorik lika viktig som kunskap om teknik.

I de samtal jag deltagit i under senare tid och i resonemangen i massmedia har jag slagits av den aggressiva tonen. Det anses att man måste sätta hårt mot hårt. Chefer anklagas för att vara konflikträdna. Man är som medarbetare rädd för att yttra sig och sticka ut. Som vittne kan man bli hotad och råka illa ut både av konkurrerande fraktioner, sina kamrater och av ledningen. I USA kan politikerna inte komma överens. Man skryter allt mer med sina manliga attribut.

Tystandet och kränkningarna får allt större proportioner och allt värre konsekvenser. Det är därför viktigt att hålla sig under radarn. Samtidigt känner många att man måste ta ställning och påpeka vad man tycker är fel av det som sker i samhället. Många hamnar då i ett etiskt dilemma. Man måste dagtinga med sig själv. Allt mer i samhället och verksamheten driver åt, det man tycker, – "fel håll". Hur kan man protestera? Att byta regering tycks inte vara lösningen. Att hungerstrejka utanför Rosenbad verkar också vara meningslöst. Det är något mycket mer allvarligt som håller på att hända. Det är något stort som måste ändras.

De ledningar jag talat med känner sig också allt mer låsta. Mina samtal med dem kom ofta att handla om hur svårt det var för dem att få genomslag för just deras egna idéer och de nya samarbetsformer och riktlinjer som de menade kunde ge utrymme för professionalitet, ny kunskap och ny teknik och därmed en bättre värld.

Man hamnade som ledning alltför ofta i allvarliga blockeringar och stagnation i sina förhandlingar med sårintressen. Man får nöja sig med att släta över saken och hoppas på att det skulle gå bättre nästa gång. Rädslan för att bli utsatt för drev av massmedia var stor. När det gick illa var man tvungen att hålla masken. Jag har därför fått en känsla av att auktoriteten i vårt samhälle håller på att skifta ansikte. Den verkar försvinna från arenan i sin gamla skepnad. Genom att den blir osynlig frigörs makten och allas krig mot alla riskerar att bryta ut.

Trettioåriga kriget präglades av soldathopar som vandrade runt i Europa och plundrade. Kriget i Afrika och Mellersta Östern har i dag samma karaktär som då. Gångbråken i Biskopsgården likaså. Europa kunde

stabiliseras först när soldaterna kaserades och sattes under nationalstatens kontroll. Men denna lösning har förlorat i trovärdighet genom två världskrig som drivits fram av brutala härskare utan empati som missbrukat den samlade våldsapparaten. Empatin har också fått stryka på foten i ett stort antal religions- och kolonialkrig där härskarnas egenintresse firat triumfer.

Det har visat sig, som man påpekar i TV-programmet, att makten inte har låtit sig begränsas av vackra ord och deklamationer, värdegrundsdiskussioner och moraliska anklagelser. Tvärtom, så har varje sådant försök att med auktoritära medel kontrollera makten misslyckats och missbrukats. Systemet har återskapats. Leden har slutits kring härskarklassen. Dominansen har fått tala. Striderna har förvärrats. Håtskheten och frustrationen har blivit allt större.

Trots att den naturliga lösningen på människors självsvåldighet till synes skulle kunna vara ännu mera våld och disciplinering under en enda samlad ledning, eller under ledning av någon klok person, så är min slutsats av programmet att detta är en dålig lösning. Det är orden och språkbruket som vi alla använder som misslyckats – inte våldet och disciplineringen.

Orden handlar om hur vi människor beskriver vår värld och våra roller i den. Orden borde i princip kunna knyta an till vår medfödda empatiska förmåga till ömsesidighet och inte enbart till våldsanvändning, dominans och underkastelse. Orden borde kunna forma ett samhälle där empatin och ömsesidigheten hedras snarare än förträngs.

Vi borde således alla bättre förstå oss på hur empati och ömsesidighet kan återspeglas i språkbruket och därmed hur vår unika mänskliga förmåga att förstå varandra genom orden, kan medverka till att forma samspelet mellan oss så att var och en av oss får ett värdigt liv?

Detta borde vi utforska tillsammans, snarare än att fokusera på hur vi på bästa sätt kan få makten över ordet och genom detta disciplinera, hota och få tyst på varandra. Detta kan göras med utforskande samtal där vi beskriver våra respektive världsbilder och överväganden för varandra och därvid utvecklar ett språkbruk som gör det möjligt att förstå varandra. Jag skall återkomma till denna möjlighet i kommande bloggar.